

УДК 330.322:343.3

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-276-6-272-276

САКУН О. С.

Чернігівський національний технологічний університет

СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ

Стаття присвячена питанню структурної політики в аспекті структурної модернізації економіки. Здійснена спроба надати визначення структурній модернізації економіки в контексті доведення впливу інвестиційного ресурсу на структурні перетворення. Розглянуто особливості активної та пасивної структурної політики, виокремлено сильні і слабкі сторони обох видів. Виокремлено основні цілі структурної політики, серед яких можна назвати такі: сприяння створенню конкурентних переваг для вітчизняного бізнесу; сприяння структурним зрушенням на предмет збільшення питомої ваги переробних галузей та обслуговуючої сфери; усунення існуючих структурних диспропорцій в економіці; завершення трансформаційних процесів переходу окремих інститутів економіки в сучасні високоефективні; пришвидшення модернізації економічної системи через структурні зміни. Фундаментальний вплив на забезпечення модернізації економіки країни мають зворотні взаємозв'язки між формуванням інвестиційного ресурсу, підприємницьким сектором, публічними інститутами та діями органів державної влади щодо ініціації та реалізації структурних зрушень в економіці країни. А тому існує необхідність розробки механізму структурної модернізації економіки країни, що дозволяє здійснити ефективну мобілізацію її фінансових, науково-технологічних й організаційно-економічних резервів з метою забезпечення динамічного висхідного вектору економічного розвитку в умовах вирішення завдань модернізації. Структурна модернізація в економіці передбачає перерозподіл основних потоків капіталу між суб'єктами та об'єктами цих зрушень, а також різні вектори його руху. В умовах обмеженості ресурсів притік капіталу в певну сферу економіки спричиняє відповідне обернене зрушення в структурі економіки через вплив цієї ж кількості капіталу з інших сфер. Так, зростання виробництва в галузях, що отримали притік інвестицій, супроводжується зменшенням обсягу виробництва у недоінвестованих галузях. Механізм структурної модернізації є одночасно механізмом перерозподілу вартості між змінами з різною якістю та напрямком.

Ключові слова: структурна політика; модернізація; структурна модернізація економіки; інвестиційний ресурс структурної модернізації економіки; структурні зрушення; індикатори модернізаційних структурних зрушень.

SAKUN O.

Chernihiv National University of Technology

STRUCTURAL POLITICS AND MODERNIZATION OF STRUCTURAL CHANGES OF ECONOMY

The article is devoted to the question of structural politics in the aspect of structural modernization of economy. Realizable attempt to give determination to structural modernization of economy in the context of leading to of influence of investment resource on structural transformations. The features of active and passive structural politics are considered, strengths and weaknesses of both kinds are distinguished. Fundamental influence on providing of modernization of economy of country reverse intercommunications have between forming of investment resource, enterprise sector, public institutes and actions of public authorities in relation to initiation and realization of structural changes in the economy of country. And that is why there is a necessity of development of mechanism of structural modernization of economy of country, that allows to carry out effective mobilization her financial, scientifically-technological and organizationally-economic backlogs with the aim of providing of dynamic ascending vector of economic development in the conditions of decision of tasks to modernization. Coming from it under the mechanism of realization of structural modernization of economy it follows to understand the system of events of normative and regulation character, that come true by the subjects of structural politics of the state by the use of corresponding instruments with the aim of providing of intercommunication between her elements and their influence on investment development of country. The primary purposes of structural politics, among that it is possible to name such, are distinguished: assistance to creation of competitive edges for home business; an assistance a structural change is for the purpose gain in specific weight of processing industries and attendant sphere; a removal of existent structural disproportions is in an economy; completion of transformation processes of transition of separate institutes of economy is in modern high-efficiency; an acceleration of modernization of the economic system is through structural changes. The base indicators of modernization structural changes offer in an economy.

Key words: structural politics; modernization; structural modernization of economy; investment resource of structural modernization of economy; structural changes; indicators of modernization structural changes.

Вступ. Сучасний стан економіки України перебуває в умовах усвідомлення об'єктивної необхідності активізації створення конкурентоздатних господарських систем, модернізації і реконструкції діючих господарських структур, забезпечення диверсифікації капіталу підприємств у напрямі інноваційно-орієнтованих структурних перетворень.

Ключовим елементом таких перетворень стає поняття структурної модернізації економіки, під яким слід розуміти структурне вдосконалення національної економіки з метою нарощування обсягів суспільного виробництва, підвищення національної конкурентоспроможності.

У зв'язку із цим актуалізуються проблеми, пов'язані зі змінами, що відбуваються в структурі економіки, для якої характерні нові риси, а також визначенням чинників, що спричиняють такі зміни в контексті інвестиційного забезпечення. Оскільки в умовах обмеженості фінансових можливостей держави, саме інвестиційний ресурс набуває вагомого значення в реалізації структурних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням модернізаційних трансформацій національної економіки присвячені роботи таких вчених, як Е. Домар [1], Х. Ченері [2], Д. Форрестер [3], Ф. Шарп, Л. Шміттер, В. Стрік [4], Й. Шумпетер [5], Н. Д. Кондратьєв [6], Д. Норт [7], Д. Олвей, Дж Л. Голден, Р. Келлі [8], Е. Тоффлер [9], Дж. Нейсбіт [10]. Проте потребують поглибленого розгляду та уточнення питання пов'язані з визначенням рушійних факторів, що спричиняють такі модернізаційні зміни в площині інвестицій та їх кількісний вимір.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей структурної модернізації економіки та індикаторів інвестиційних структурних зрушень, а також надання їм кількісного виміру.

Результати дослідження. Під час відображення структурних змін в економіці використовуються такі поняття як структурні перетворення; структурні зрушення; структурна трансформація та структурна перебудова. Ці терміни надають характеристику структурним змінам економічної системи, за різними ознаками: масштабом, наслідками, причинами та рушійними силами [11].

Найбільший стимулюючий вплив на структурні перетворення здійснюють суспільні потреби та науково-технічний прогрес, що динамічно змінюються, ти самим визначаючи інтенсивність і ефективність структурних змін (рис. 1).

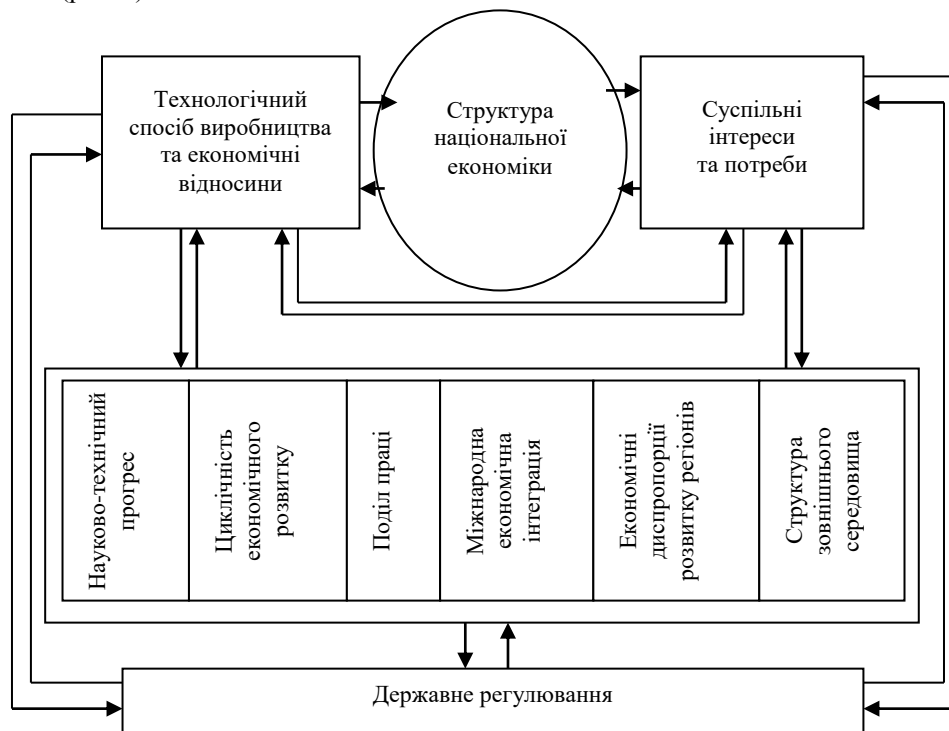

Рис. 1. Рушійні сили та фактори структурних змін*

*Джерело: розроблено автором

Прихильники синергетичного підходу, окрім закономірностей еволюційного розвитку структури економіки, вбачають причиною структурних змін в економіці вплив ряду інших факторів випадкового характеру (стадіальні та циклічні флуктуації) [12, с. 118].

Інституційна теорія, на відміну від наведених підходів, говорить про те, що структурні зміни в економіці, спричинені впливом процесів відбору та спонтанною самоорганізацією економічної системи завдяки появі неформальних інституцій, мають генетичне походження, яке закладене в минулому економічної системи [11].

Доцільно стверджувати, що структурні зміни в економіці є чинником прогресу, необхідність яких пояснюється, насамперед, неспроможністю наявних складових системи функціонувати та заміною їх на нові, що спричиняють позитивний тренд або навпаки виникнення кризових явищ. Таким чином, структурна трансформація економіки може діяти як в позитивному так, і негативному напрямку. Модернізаційні ж процеси пов'язані з якісним оновленням та покращенням функціонування елементів економічної системи.

Отже, структурна модернізація економіки – це процес якісних змін відносно макроекономічних пропорцій, що визначають технологічний устрій і рівень соціально-економічного розвитку країни, з метою досягнення прогресу.

Оскільки структура економіки країни постійно змінюється під впливом структурних змін як в окремих галузях і секторах, так і в економічній системі в цілому, доцільним є впровадження ефективного регулювання з боку держави у вигляді структурної політики.

Сьогодні єдиного загального поняття структурної політики не існує. З точки зору різних науковців структурна політика набуває різних трактувань в залежності від економічного об'єкта застосування.

Узагальнено можна дати наступне визначення: структурна політика – це сукупність правил, методів і важелів впливу на структурні перетворення з метою максимізації економічного зростання шляхом реалізації пріоритетних державних програм і проєктів, а також комплексу заходів щодо підтримки розвитку окремих елементів економічної системи.

На думку зарубіжних вчених основним завданням структурної політики держави є підвищення конкурентоспроможності національної економіки шляхом досягнення таких взаємопов'язаних цілей: сприяння створенню конкурентних переваг для вітчизняного бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках і сприяння структурним зрушенням на предмет збільшення питомої ваги переробних галузей та обслуговуючої сфери; усунення існуючих структурних диспропорцій шляхом структурної перебудови збиткових сфер, які функціонують лише дотаційно, а також несплачених монополями податкових платежів; доведення до кінця трансформаційних процесів переходу окремих інститутів економіки в сучасні високоєфективні, що задовольняють вимогам ринкової економіки; пришвидшення модернізації економічної системи через структурні зміни суб'єктів господарювання, ринків, державних та фінансових інститутів та інтеграції національної економіки в глобальні трансформаційні процеси на основі останніх досягнень науково-технічного прогресу.

Можна виділити два основні типи структурної політики: активна та пасивна, основною відмінністю між ними є ступінь впливу держави на структурні зміни. Є. Ясин визначає пасивну структурну політику, як відсутність державного втручання в інвестиційні процеси окремих галузей економіки, натомість створено нормативно-правову базу для вільного переходу капіталу з одних галузей в інші [13, с.67]. Процес здійснення пасивної структурної політики полягає в наступному: відповідно до закону попиту та пропозиції, якщо попит перевищує пропозицію, то норма прибутку в галузі зростає і до неї переходить капітал з галузей низької норми прибутку, це, у свою чергу, спричиняє зниження норми прибутку в цій галузі до рівня, коли капітал знову переходить до галузі з більш високою нормою прибутку. Серед позитивних результатів пасивної структурної політики можна виокремити створення конкурентного середовища та підвищення суспільного виробництва, а негативною стороною є занадто тривала в часі ліберальна позиція держави, що вимагає значних соціальних втрат.

Активна структурна політика характеризується значним переліком державних важелів впливу з метою пришвидшення прогресивних структурних зрушень: розвиток виробництва в галузях, що складають велику частину експорту країни; зростання виробництва в галузях, що можуть слугувати імпортозамінником; сприяння розвитку галузей, які виробляють товари та послуги, конкурентоспроможні на світовому ринку; підтримка виробництв, що впроваджують ресурсозберігаючі технології з метою скорочення попиту на дефіцитні для країни ресурси; зростання виробництва в галузях, спроможних підвищити науково-технічний рівень і якість продукції, зокрема галузі з високотехнічною та наукоємною продукцією, здатні підвищити ефективність інших секторів національної економіки; підвищення конкуренції шляхом реструктуризації та диверсифікації виробництва; розвиток виробництва сировини, напівфабрикатів і комплектуючих, здатних замінити імпортовані, що повинно призвести до зростання товарності кінцевої продукції; скорочення депресивних галузей, де спостерігається зниження ефективності ресурсів чи попиту на продукцію.

Процес реалізації активної структурної політики здійснюється так: державою розробляється та реалізується комплекс заходів, які включають стимулювання переливання капіталу з менш пріоритетних галузей у більш пріоритетні; сприяння розвитку галузей, які прискорюють упровадження досягнень НТП; захист і фінансування галузей, що потребують реструктуризації; ліквідацію неефективної частини виробництв у депресивних галузях; вирішення проблем щодо концентрації капіталу в капіталомістких напрямках структурної трансформації.

Позитивними наслідками активної структурної політики слід вважати стимулювання випереджаючого темпу розвитку виробництва й експорту готової продукції, сучасних технологій, створення умов для впровадження досягнень НТП, стабілізація кризових галузей національної економіки, що, з одного боку, призводить до послаблення гостроти соціальних проблем, а з іншого – не сприяє підвищенню ефективності депресивних галузей.

Проте, слід зауважити, що зазначені аспекти активної і пасивної структурної політики носять теоретичний характер, а тому повинні коректуватися відповідно до реальних умов та можливостей національної економіки на певному етапі розвитку. Одночасно структурна політика не повинна входити в дисонанс з умовами розвитку ринкової економіки. Таким чином, обумовлюється необхідність розробки інноваційних методів, які не повинні містити податкові пільги, значні державні субсидії та інвестиції, що потребували б зростання податкового навантаження, що супроводжуватиметься бюджетним фінансуванням. Виходячи з обмеженості можливостей бюджетного фінансування, постає важливе питання ролі саме інвестиційного ресурсу для структурної модернізації економіки. При цьому слід зауважити, що інвестиційний сектор – основа сучасної розвинутої економіки. На нашу думку, саме формування та реалізація інвестиційного ресурсу структурної модернізації економіки, постає неодмінною умовою соціально-економічного розвитку та прогресу національної економіки, а також рівень економічної безпеки в країні. Логічним вважати твердження про відповідну роль інвестиційного ресурсу структурної модернізації

економіки. Під інвестиційним ресурсом структурної модернізації економіки розуміємо систему специфічних елементів, яка здатна забезпечувати самоорганізацію регульованої системи управління. Система забезпечення формування та реалізації інвестиційного ресурсу структурної модернізації економіки включає три основні підсистеми (рис. 2).

Рис. 2. Блок-схема структури системи забезпечення формування та реалізації інвестиційного ресурсу структурної модернізації економіки України*

*Джерело: розроблено автором

Фундаментальний вплив на забезпечення модернізації економіки країни мають зворотні взаємозв'язки між формуванням інвестиційного ресурсу, підприємницьким сектором, публічними інститутами та діями органів державної влади щодо ініціації та реалізації структурних зрушень в економіці країни. А тому існує необхідність розробки механізму структурної модернізації економіки країни, що дозволяє здійснити ефективну мобілізацію її фінансових, науково-технологічних й організаційно-економічних резервів з метою забезпечення динамічного висхідного вектору економічного розвитку в умовах вирішення завдань модернізації.

Виходячи з цього під механізмом реалізації структурної модернізації економіки слід розуміти систему заходів нормативного і регулятивного характеру, що здійснюються суб'єктами структурної політики держави шляхом використання відповідних інструментів з метою забезпечення взаємозв'язку між її елементами та їхнього впливу на інвестиційний розвиток країни. Структурна модернізація в економіці передбачає перерозподіл основних потоків капіталу між суб'єктами та об'єктами цих зрушень, а також різні вектори його руху. В умовах обмеженості ресурсів притік капіталу в певну сферу економіки спричинює відповідне обернене зрушення в структурі економіки через вплив цієї ж кількості капіталу з інших сфер. Так, зростання виробництва в галузях, що отримали притік інвестицій, супроводжується зменшенням обсягу виробництва у недоінвестованих галузях. Механізм структурної модернізації є одночасно механізмом перерозподілу вартості між змінами з різною якістю та напрямком. Виходячи із закону граничної корисності, можна зробити висновок, що з розвитком структурних змін в економіці гранична корисність кожної нової залученої одиниці вартості зменшується по мірі входження структурного зрушення з фази зародження у фазу росту. В кінцевому підсумку гранична корисність одиниці припливу капіталу стає рівною нулю і структурне зрушення затухає.

У зв'язку із вартісним характером механізму структурних змін в економіці виникає питання про початкові капітальні вкладення, що здатні ініціювати те чи інше структурне зрушення. Очевидно, що дана величина має дорівнювати граничній корисності першої одиниці капітальних вкладень у розвиток структурного зрушення в економіці і залежить від ряду факторів: наявності у суб'єктів господарювання відповідних інтересів, потреб та ресурсів певного матеріально-технічного і технологічного рівня.

Питання про початкові капітальні вкладення капіталу, що здатні ініціювати прогресивні структурні зрушення, є особливо важливим для сучасного етапу розвитку економіки України, яка потребує суттєвої структурної перебудови. Слід відмітити, що і цьому ракурсі набуває особливої актуальності питання інвестиційних та структурних перетворень в економіці.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки вищевикладеного, структурна політика держави містить такі напрями: розвиток і підтримка нових високоефективних галузей; стимулювання інвестиційної,

інноваційної та підприємницької активності суб'єктів господарювання; сприяння розвитку імпортозамінюючого сектору; сприяння підвищенню конкурентоспроможності виробництв на світовому рівні; ліквідація малоефективних виробництв у депресивних секторах економіки; сприяння розвитку інноваційної складової виробництва. Ключову роль в даних процесах відіграє інвестиційний ресурс структурної модернізації економіки, що являє собою сукупність фінансових, матеріально-технічних, інтелектуальних та інформаційно-правових елементів, котрі має в своєму розпорядженні національна економіка і які використовуються для забезпечення інвестиційного розвитку країни.

Література

1. Domar E. Essays in the Theory of Economic Growth. N.-Y., 1957. P.18.
2. Chenery H. B. The structuralist approach to development policy. American association Papers and Proceedings. 1975. № 65. P. 310–316.
3. Форрестер Д. Мировая динамика / Форрестер Д. ; пер. с англ. А. Ворошук и С. Иегова. – Москва : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 379 с.
4. Governance in the European Union / Marks G. et al. London, 1995. P. 1–14.
5. Шумпетер Й. Теория экономического развития, исследования предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры / Шумпетер Й. – Москва : Прогресс, 1982. – 455 с.
6. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / [ред. колл. : Абалкин Л.И. и др. ; сост. Яковец Ю.В.]. – Москва : ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 767 с.
7. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / Норт Д. – Київ : Основи, 2000. – С. 79–90.
8. Olvey L., Dolden J., Kelly R. The economics of national security. Wayne (N.J.), 1984. 404 p.
9. Тоффлер Е. Третья хвиля / Тоффлер Елвін ; пер. Андрій Євса, за ред. Віктора Шовкуна. – Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
10. Нейсбит Д. Мегатренди / Нейсбит Д. ; пер.с англ. М. Б. Левина. – Москва : ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2003. – 380 с.
11. Торб'як М.П. Реалізація структурної політики у системі регулювання національної економіки / М.П. Торб'як // Банківська справа. – 2013. – № 2. – С. 114–123.
12. Глобальные трансформации современности. Цивилизационная структура современного мира : [в 3 т. Т. 1 / под ред. Ю.Н. Пахомова, Ю.В. Павленко]. – Киев : Наукова думка, 2006. – 536 с.
13. Ясин Е. Модернизация и общество / Е. Ясин // Вопросы экономики. – 2007. – № 5. – С. 10.

References

1. Domar E. Essays in the Theory of Economic Growth. N.-Y., 1957. P.18.
2. Chenery H. B. The structuralist approach to development policy. American association Papers and Proceedings. 1975. № 65. P. 310–316.
3. Forrester D. Mirovaya dinamika / Forrester D. ; per. s angl. A. Voroshuka i S. Iegova. – Moskva : ООО «Izdatelstvo AST», 2003. – 379 s.
4. Governance in the European Union / Marks G. et al. London, 1995. P. 1–14.
5. Shumpeter J. Teoriya ekonomicheskogo razvitiya, issledovaniya predprinimatelskoj pribyli, kapitala i cikla konyunktury / Shumpeter J. – Moskva : Progress, 1982. – 455 s.
7. Nort D. Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky / Nort D. – Kyiv : Osnovy, 2000. – S. 79–90.
8. Olvey L., Dolden J., Kelly R. The economics of national security. Wayne (N.J.), 1984. 404 p.
9. Toffler E. Tretia khvylia / Toffler Elvin ; per. Andrii Yevesa, za red. Viktora Shovkuna. – Kyiv : Vydavnychiy dim «Vsesvit», 2000. – 480 s.
10. Nejsbit D. Megatrendy / Nejsbit D. ; per.s angl. M. B. Levina. – Moskva : ООО «Izdatelstvo ACT»: ZAO NPP «Ermak», 2003. – 380 s.
11. Torbiak M.P. Realizatsiia struktornoj polityky u systemi rehuliuвання natsionalnoi ekonomiky / M.P. Torbiak // Bankivska справа. – 2013. – № 2. – С. 114–123.
12. Globalnye transformacii sovremennosti. Civilizacionnaya struktura sovremennogo mira : [v 3 t. Т. 1 / pod red. Yu.N. Pahomova, Yu.V. Pavlenko]. – Kiev : Naukova dumka, 2006. – 536 s.
13. Yasin E. Modernizaciya i obshество / E. Yasin // Voprosy ekonomiki. – 2007. – № 5. – S. 10.

Рецензія/Peer review : 29.11.2019

Надрукована/Printed : 04.01.2020
Прорецензовано редакційною колегією